

LLIBRES

LAS MENTIRAS DE LA CIENCIA. ¿POR QUÉ Y CÓMO ENGAÑAN LOS CIENTÍFICOS?

FEDERICO DI TROCCHIO

Alianza Editorial, Madrid, 1995. 469 pp.

La sala apareix fosca i només al bell mig del mur del fons llueix la claror. S'imposa el silenci i el ciutadà contemporani s'acosta mut a un retaule de factura gòtica: reverentment fa lliscar els seus dits sobre la fusta daurada, esquelet que emmarca unes icones arxiconegudes ornades d'aures. Taules de (per emprar l'asèptic ordre alfabètic) Darwin, Einstein, Freud, Marx, Mendel i, en la predel·la, Copèrnic, Galileu, Kepler, Newton, Vesali...

Si el "respecte" permet una certa dosi d'atreuiment, en tancar el políptic, la grisalla impactarà la retina d'espectador tan *creient*: l'enfonsament del *Titanic*, les ruïnes de Txernòbil, l'explosió del *Challenger*.

Avís per a navegants: els paràgrafs anteriors no poden conduir a engany sobre la ironia que —en tractar de la sacralització de la ciència— amera l'autor de la ressenya que llegiu. Ironia puntejada de regust agre, arrelat aquest en la consciència dels camins tristos que poden obrir-se quan santifiquem les obres humanes.

Des de la portada de l'edició castellana, esplèndida, fins a les ressonàncies del títol de l'original italià¹ de l'obra que em propose glossar, la fletxa de la mordacitat traspasa aquest volum de 469 pàgines. En efecte, la cèlebre fotografia d'Einstein traient la llengua a la concurrència, amb el títol enquadrat en negre i tapant els ulls del savi, no pot constituir una composició més càustica. I dins, i en sintonia, les reflexions d'un autor que es recrea en enunciats com ara, "(...) los científicos engañan desde siempre (...)". Bonic. I a més, "(...) no son sólo los mediocres quienes lo hacen."

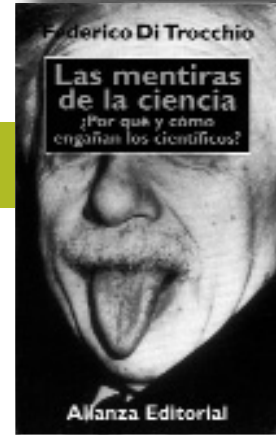
Serà per tot això que prestigiosos premis Nobel i, fins i tot, els pares de la ciència moderna, Galileu i Newton, apareixen en el llibre bé que tractats amb uns

matisos que ens *tranquil·litzen*: els esmenats genis "engañaban para salvar algunos escollos en aras de realizar una valiosa contribución científica" i, en conseqüència, s'allunyaven de la praxi més condemnable, aquella que es dóna des que la ciència va passar de vocació a professió, des que s'enganya per tal de poder finançar investigacions, projectes, institucions o "por el mero afán de lucro, gracias al cobro de patentes".

L'expansió del frau en l'àmbit del *sistema de creació de veritats més important en aquest segle*² té els orígens en el procediment de finançament de la recerca adoptat als Estats Units després de la Segona Guerra Mundial i difós en tots els països occidentals. Di Trocchio —aquest agosarat italià— afirma que actualment, quan la població científica ha augmentat, els diners destinats a la recerca han minvat i la creativitat mitjana del científic ha decaïgut, el propi sistema "empuja al investigador a delinquir simplemente para sobrevivir". Reblant el clau, "hoy a fin de cuentas, se engaña por dinero, antes se hacía por una idea"...

Des de l'acusació de plagi a Ptolomeu, doncs, el llibre constituïx un edificant recorregut al qual Di Trocchio s'esforça per afegir gradacions: els *grans* enganyarien molt poques vegades per interessos personals, atés que en quasi totes les ocasions "sus 'estafas' son una contribución esencial a la verdad científica (...) porque lo exige la misma naturaleza de la investigación científica". Massa sort.

RAFAEL COMPANYY

NOTA:

¹ *Le bugie della scienza. Perché e come gli scienziati imbrogliano*, Arnoldo Mondadori Editore, Milà, 1993.

² Qualificació sarcàstic-inquestionable que no puc privar-me de recollir de l'article de Marc Borràs, "Pensar d'una altra manera. Col·lecció Feminismes", *Mètode*, 13, València, 1996.

EL CUERPO COMO DELITO. ANOREXIA, BULIMIA, CULTURA Y SOCIEDAD.

JOSEP TORO

Barcelona, Ariel Ciencia. 1996. 353 pp.

És àmplia i diversa la literatura que en els últims anys s'ha generat al voltant d'una activitat tan humana — en totes les seues dimensions: cultural, social, biològica— com és ara l'alimentació. La ciència experimental ha desenvolupat durant les darreres dècades un cos de coneixement sòlid i àmpliament divulgat sobre dietètica i nutrició. Altres corrents (macrobiòtica, vegetarianisme...) han contribuït també a fer del menjar motiu de reflexió, en uns moments en què la internacionalització dels costums culinaris fa que molts sectors de la societat ja no mengen el que poden, sinó el que volen. Aquest interès per l'alimentació ha propiciat també estudis històrics i ha revalorat la dimensió simbòlica del menjar, tot renovant la importància dels estudis antropològics que prenen com a referent cultures ben allunyades de les nostres.

Així doncs, analitzar la significació social i cultural de les conductes alimentàries desviades, com ens proposa J. Toro, representa una proposta original i plena de sentit: la negació radical a ingerir aliments i la incapacitat per fer-ho, que pot arribar a l'autodestrucció (*anorèxia*) i l'actitud neuròtica de menjar sense parar, com un estat permanent d'insatisfacció de la fam (*bulímia*). Tanmateix, el contingut del llibre és ben diferent, perquè, en contra del que hom hi espera trobar, Toro no fa una interpretació cultural ni sociològica. Ben al contrari, la primera decepció sorgeix quan hom s'adona que el llibre a penes tracta de l'anorèxia ni de la bulímia (només en els dos primers capítols toca directament el tema de l'anorèxia i el llibre en té deu), ni de la concepció del cos com a domini de delictes, que tan astutament ens anuncia el títol. Més aviat constitueix una revisió actualitzada sobre la literatura al voltant dels arquetips socials de la bellesa corporal i la seua relació amb el vestit, el pes, les dietes, l'esport o els procediments per a aprimar-se.

A més d'aquesta desviació temàtica de fons, el llibre presenta una segona mancança important: la feblesa metodològica. Qualsevol investigador sap ben bé la importància que té per a una indagació original adoptar un mètode de treball ben dissenyat, com també la coherència i homogeneïtat de les diverses parts que el componen. Doncs bé, *El cuerpo como delito* no és més que una síntesi, fonamentada bibliogràficament en aportacions al dia de treballs aliens sobre els tòpics ja

esmentats, però no és fruit d'una estratègia d'anàlisi dissenyada per a esbrinar tots els vessants implicats en l'anorèxia i la bulímia. En cap cas, l'autor s'ha preocupat per estudiar fonts històriques originals quan parla d'història, o fer estudis de camp o interpretacions psicològiques originals quan tracta de la importància de la moda, el vestit, etc. No tracta, per exemple, de la importància del dejuni en el pensament religiós o en la tradició naturista lligada a l'hipocratismes i parla amb abundància del model cultural del cos (moda, pes, dieta,...) amb referències a la societat anglesa, alemanya o nord-americana, procedents de la bibliografia que ha consultat. A més d'això, el llibre sempre esmenta la influència de la cultura i la moda social per a definir models corporals femenins, com si els homes no tinguessen cos o no fossen subjectes a pressions socio-culturals de cap mena.

El llibre comença amb una aproximació històrica que tracta de les interpretacions místiques (santificació/satanització de la pèrdua del desig de menjar) i del canvi de mentalitat que aporta la ciència natural en crear el concepte d'anorèxia. Tanmateix, Toro desqualifica les interpretacions psicoanalítiques que la relacionen amb una incapacitat d'acceptar la pròpia imatge corporal i després de fer-nos un esbós clínic resumeix la literatura existent sobre qüestions col·laterals: les modes del vestit femení, l'ideal d'estar prima, la satanització de la grassor, l'esport o el mercat que mouen tots els anuncis sobre el fet d'aprimar-se. El resultat és, doncs, una panoràmica superficial, més semblant a un documental televisiu que no pas a un assaig ben construït, i això es palesa en capítols tan generals com l'intitulat *Transtornos del comportamiento alimentario en el mundo no occidental*, on una vintena de pàgines són prou per repassar el problema a Àfrica, Àsia, Oceania i Europa Oriental, sense tenir en compte aspectes històrics, culturals o socioeconòmics de primera magnitud, que influeixen en els comportaments alimentaris o en la capacitat de menjar. Al capdavall, tota una altra cosa que la que s'anuncia. Llàstima que siga així.

JOSEP LLUÍS BARONA

EL CERVELL POLIÈDRIC. IDEES, SENTIMENTS, NEURONES

XAVIER DURAN

Edicions Bromera, Alzira, 1996, 205 pp. Premi Europeu de Divulgació Científica Estudi General 1995.

La primera edició del Premi Europeu de Divulgació Científica va pronunciar-se a favor de l'obra d'un dels divulgadors científics catalans amb més currículum al darrer. Alhora, l'obra de Xavier Duran s'endinsa en un dels territoris científics més fèrtils dels darrers anys: el cervell humà. Abans de res, cal dir que la de Duran és una obra compacta i ben travada, que serveix més que satisfactòriament la seua comesa fundadora: introduir el lector en les diverses facetes o perspectives des de les quals acarar aqueixa maquinària tan complexa com desconeguda que és el nostre cervell. D'ací el títol del llibre.

No cal ni dir que les funcions i conseqüències de l'activitat del cervell toquen de prop el que fem i el queensem. Que és tant com dir com i per què som com som. No és gens estrany, per això mateix, que la de la ment haja estat una qüestió principal en el decurs del pensament humà. I no és gens estrany tampoc que el nostre grau de coneixement al respecte siga inversament proporcional a la seua importància. Durant els últims anys, els avanços en el camp de la neurofisiologia o els avantatges que procuren nous instruments d'anàlisi (com el TAC), han permès de millorar tot allò que sabíem. Però no cal oblidar que conèixer les bases materials sobre i amb les quals treballa el cervell no és ben bé *conèixer* el cervell, "de la mateixa manera que les suaus melodies mai no s'entendran per les meres propietats de la fusta o les cordes del violí necessàries per expressar-les" com diu, tocant el punt feble de la cosa, Claude Bernard en un citació que arreplega encertadament Duran. I és que la humilitat és l'última de les virtuts que engalana la panòpia de la ciència. Humilitat, però, que, lluny d'excloure la curiositat, la sosté i l'alimenta. Per això són necessaris llibres, i col·leccions, com aquesta que acaben d'encetar Xavier Duran i Edicions Bromera.

MARC BORRÀS

PUBLICACIONES CIENTÍFICAS EN AMÉRICA LATINA / SCIENTIFIC PUBLICATIONS IN LATIN AMERICA

ANA MARÍA CETTO I KAI-INGE HILLERUD (COMP.)

Fondo de Cultura Económica, México, 1996, 305 pp.

Del 27 al 30 de novembre de 1994 va tenir lloc a la ciutat mexicana de Guadalajara un taller internacional sota el genèric *Publicaciones científicas en América Latina*. La iniciativa s'emboïllava sota el patrocini de diverses instàncies i institucions internacionals, des de la UNESCO fins a la VIII Fira Internacional del Llibre, en el marc de la qual se celebrà aquesta reunió. Una intenció fonamental del taller era, entre d'altres, fer un repàs a la situació de les publicacions científiques llatinoamericanes (naturalesa, objectius, qualitat i finançament) per a confeccionar després un document consensuat que aplegàs unes quantes directrius dimanades d'aquesta reunió d'especialistes. L'experiència, doncs, no només fou satisfactòria sinó que, a més, hauria de servir d'esperó per a començar a vertebrar el món de la comunicació científica en un estat, com l'espanyol, al qual no se li pressuposa tant de retard tècnic ni científic, però iniciatives d'aquest tipus hi brillen per la seua absència o, en tot cas, per la seua manca d'amplitud. Clar que, segurament, haurem d'aprendre alguna cosa més que literatura de *las tierras de ultramar*.

LA CORRESPONDENCIA ENTRE A. VON HALLER Y ANTONIO CAPDEVILA

AA. DD.

Clásicos y Documentos I, Seminario d'Estudis Sobre la Ciència, València, 1996, 135 pp.

El grau de coneixement peninsular sobre la història del seu pensament és inversament proporcional al que té dels altres països europeus. Si bé el lector culte mitjà —si és que n'hi ha, d'això— coneixerà Linneu o Albert von Haller, Buffon o Voltaire, difícilment sabrà més o millor sobre Feijoo o Maïans, ni molt menys sobre Capdevila o Pérez Bayer. La de Capdevila és una figura paradigmàtica en aquest sentit. Membre de la Reial Societat de Ciències de Göttingen, la *Academia Naturae Curiosorum* i de número de l'Acadèmia Reial d'Estocolm, mantingué correspondència amb Linneu, Haller, Bergius i —a la península— Maïans. Heterodox, díscol i fidel exegeta del *sic transit gloria mundi*, Capdevila rebé tants honors a l'estranger com cap ni un a casa pròpia. Per això, el seu tarannà i la seua talla intel·lectual resulta, més que no paradigmàtica, prototípica. Una lapidària frase d'una de les seues lletres a Maïans resulta més que suficient per a abonar aqueixa tesi: "*Los alemanes me tienen por uno de los hombres más doctos y eruditos de España. Los españoles, por loco; lo peor es que me tienen sin comer, pero a mí no se me da nada, porque no tengo dientes*".

CONEIXEMENT I INTERÉS

J. HABERMAS

LA FILOSOFIA EN LA CRISI DE LA HUMANITAT EUROPEA

E. HUSSERL,

Educació. Materials de Filosofia 12, Universitat de València, València, 1996, 100 pp.

La principal intenció d'aquesta iniciativa editorial de la Universitat de València —editar els textos filosòfics amb els instruments contextuals i pedagògics que els facen més comprensibles— s'ha aconseguit doblement aquesta volta. Les obres de Husserl i de Habermas són cabdals per a fer-se una idea de la situació actual del pensament *post-modern* o *post-il·lustrat*. Però també són difícils d'entendre, especialment la de Habermas. Ja va dir Elster, en el número 10 d'aquesta mateixa revista, que les idees de Habermas estan "expressades en un llenguatge impenetrable". Gràcies a l'esforç de Giménez Redondo, el més habermasià dels filòsofs de casa nostra, podrem entendre més i millor tots —estudiants i més d'un professor— la idea de consens intel·lectual que Habermas proposa per a superar la crisi d'identitat, pressupòsits i finalitats que aclapara el racionalisme heretat de la Il·lustració. De lectura inajornable.